

difficulties and actualizes all the potential possibilities of the subject activity of the higher education applicant at a choice of variants and ways of solving professional and legal problems and forecasting of professional self-realization. The coevolutionary principle of professional mobility formation of future lawyers is revealed. The requirements to the modern law specialist are formulated that in turn will promote his demand and competitiveness in the market of services, in particular it is an ability to constantly and operatively master new knowledge that is caused by fast development of environment; ability to interprofessional interaction of law specialists with representatives of other specialties; erudition in various spheres of life (orientation in related fields). The pedagogical conditions that will contribute to the effective formation of professional mobility of bachelors of law are allocated, namely: implementation of structural and content components of professional mobility of future law specialists in the higher education system; reflection of the structure of competences of professional mobility of future law specialists in the system of higher education; implementation of professional and pedagogical orientation of the content and methods of teaching disciplines to future law specialists in the system of higher education. It is argued that the optimal combination of the pedagogical conditions formulated by us in the article for the formation of professional mobility will provide a high level of training of future law specialists in the higher education institution, contributes to the effective organization of the educational process for training such professionals.

Key words: *institution of higher education, mobility, professional mobility, law, law specialists, pedagogical conditions.*

УДК 378.011.3-051:159.9

Ганна Іванюк

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0001-7758-5121

Інна Мельник

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0002-4876-1322

Євген Антипін

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0002-0371-2498
DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/257-268

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНИХ СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ ТИПОМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У статті подано результати дослідження наукової проблеми психологічних особливостей суб'єктивних семантичних полів понять у студентів педагогічних спеціальностей із різним типом професійної спрямованості (соціальним, артистичним, підприємницьким, інтелектуальним, реалістичним, конвенціональним). Для досягнення мети дослідження обрано адекватний інструментарій: метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда, опитувальник із визначення типу особистості Дж. Голланда. Установлено, що запропоновані методики дали змогу виявити позитивно забарвлені асоціації на стимул, що поєднують із педагогічною діяльністю та реакції, що свідчать про нейтральне, а подекуди й негативне ставлення до обраної професії педагога.

Ключові слова: *семантичне поле, вільні асоціації, асоціативний експеримент, стимул, реакція, семантичний диференціал, мовна свідомість, професійна спрямованість.*

Постановка проблеми. У сучасній психологічній та психолінгвістичній науці актуальними є проблеми дослідження впливу соціальних та біологічних характеристик особистості на контекст семантичних полів, що добираються до тих чи інших понять під час проведення вільних асоціативних експериментів. Так, у низці досліджень лінгвістів та психолінгвістів висвітлено дані про вплив великого переліку параметрів на асоціативну поведінку людини. До них відносять такі: статево-вікова ідентифікація інформанта, рівень його освіченості та місце формування мовленнєвих навичок, професійна належність і їхній психофізіологічний стан (Горошко, 2001). Зауважимо, що вплив цих чинників досліджено ще недостатньо і, здебільшого, без урахування взаємозв'язків між ними. Зокрема, потребує глибшого вивчення проблема впливу на асоціативну поведінку людини такого чинника, як її професійна спрямованість, що становить інтерес на науковому і практичному рівнях. Можна припустити, що люди з різними типами професійної спрямованості закономірно будуть вибирати різний смисловий контекст і вкладатимуть його в поняття, що пов'язують зі своєю педагогічною діяльністю. І тоді семантичні характеристики цих понять можуть слугувати індикатором прийняття чи неприйняття професії педагога загалом, що є цінним на етапі вибору людиною професії.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема вивчення психологічних особливостей суб'єктивних семантичних полів майбутніх педагогів із різним типом професійної спрямованості – це не лише питання працевлаштування, матеріального забезпечення майбутнього життя, а й суто глибинні, внутрішні проблеми самопізнання, самотворення та самореалізації особистості. У репрезентованому дослідженні проаналізовані праці вчених, що безпосередньо або опосередковано розкривають означену проблему. Так, С. Безбородих, за результатами теоретичного аналізу праць М. Амінова, Н. Мажара, В. Слатьоніна, М. Тиценка, Б. Федоришина, розглядає різні аспекти діагностики професійної спрямованості та відбору абітурієнтів – майбутніх педагогів (Безбородих, 2017). Однак, у дослідженні цього науковця не розриті методи професійної діагностики професійного добору абітурієнтів, що пояснюється складністю їх використання. З метою виявлення показників, що дають змогу дослідити й узагальнити психологічну характеристику суб'єктивних семантичних полів майбутніх педагогів, проаналізовано наукові праці, у яких висвітлені різноманітні питання мотивації щодо вибору і входження вчителя в професійну діяльність. У цьому контексті вважаємо слушною авторську наукову позицію про взаємозв'язки між мотиваціями, що спонукають здобувачів вищої педагогічної освіти до вибору й оволодіння професією

педагога та притаманним їм особистісними якостями, а отже, різними типами їхньої професійної спрямованості (Struyven et al., 2013). У перебігу студій здійснено відбір тих праць, у яких автори висвітлюють міждисциплінарне тло педагогічної діяльності: вплив ринку праці на професійну мотивацію та діяльність (Rots & Aelterman, 2009), крос-культурний аналіз провідних чинників впливу на вибір професії вчителя (Liu & Onwuegbuzie, 2014).

У вимірі наукового пошуку, з метою обґрунтування адекватних діагностичних методик, значний інтерес становлять праці, що розкривають поняттєвий апарат, а саме: семантичне поле (Василенко та ін., 2005), семантична конструкція асоціативного поля (Недашківська, 2011), психологічний аналіз структури асоціативного поля (Шаравара та ін., 2018), інтервальна версія методу семантичної диференціації та авторський підхід щодо модифікації процедури збору даних і введення категорії невизначеності в семантичний простір, що сприяє його адекватному вивченню (Stoklasa et al., 2018). Генезу поняття «семантичне поле» в історичному поступі висвітлено в працях сучасного лінгвіста І. Кучера (Кучер, 2014). Об'єктом дослідження для побудови лексичних, семантичних чи лексико-семантичних полів розглядалися відповідно, лексика однієї чи кількох мов і лексичні значення чи поняття. Лише в останні десятиліття відбулися певні спроби систематизації термінології та методології роботи з лексико-семантичними полями (Безкоровайна, 2012; Кучер, 2014). У руслі проблеми дослідження беремо до уваги й ті праці науковців, у яких опосередковано висвітлено окремі аспекти методології – особливості добору словесних асоціацій у вільних асоціативних експериментах, урахування їх нормативні ознаки (Visas et al., 2019); сутнісні особливості мережевих і семантичних властивостей словесних асоціацій (Luduena et al., 2014).

За результатами теоретичних студій нами з'ясовано, що окремі аспекти означеної проблематики опосередковано досліджують учені з різних країн. Однак, в умовах реалізації в Україні нової стратегії підготовки педагогів задля підвищення її якості, піднята в статті проблема становить як науковий, так і практичний інтерес.

Мета статті – висвітлити організацію й результати емпіричного дослідження психологічних особливостей суб'єктивних семантичних полів майбутніх педагогів із різним типом професійної спрямованості.

Дослідження ґрунтувалося на припущенні: при проведенні вільного асоціативного експерименту тип професійної спрямованості людини прямо впливає на зміст семантичних полів понять, які пов'язані з педагогічною діяльністю. Тобто люди з різними типами професійної спрямованості

закономірно будуть вибирати різний смисловий контекст і вкладатимуть його в поняття, що пов'язують із їхньою педагогічною діяльністю. І тоді семантичні характеристики цих понять можуть слугувати індикатором прийняття чи неприйняття професії педагога.

Методи дослідження. Відповідно до мети наукового пошуку використано комплекс методів: загальнонаукових: теоретичного аналізу і синтезу – для з'ясування стану дослідження наукової проблеми, уточнення понять, виявлення методологічних підходів і продуктивних наукових ідей; емпіричних: метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда, опитувальник із визначення типу особистості Дж. Голланда – для визначення і характеристики впливу типу професійної спрямованості на зміст семантичних полів, що пов'язують із професійною (педагогічною) діяльністю.

Виклад основного матеріалу. Задля забезпечення повноти дослідження, про яке йде мова в цій статті, було обрано методи семантичного диференціалу Ч. Осгуда (Глухов, 2005) та метод вільних асоціацій, оскільки, на наш погляд, вони найбільш точно дозволяють виявити значення понять, що стоять за тим чи іншим словом у мовній свідомості людини, а також диференціювати ці поняття за певними загальними характеристиками (Уфимцева, 2000; Горошко, 2005). Крім того, було проведено діагностування типів професійної спрямованості респондентів за методикою Дж. Голланда (Рогов, 2003). Для узагальнення та більш глибокого аналізу були використані статистичні методи, що уможливило достовірність кількісної обробки отриманих даних.

Цільовою аудиторією було обрано студентів перших курсів КУ імені Бориса Грінченка спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» першого (бакалаврського) освітнього рівня. Усього в дослідженні взяли участь 204 студенти першого курсу. Дослідження проводилося українською мовою.

На першому етапі дослідження учасникам пропонувалося підібрати вільні асоціації до поняття-стимулу, пов'язаного з педагогічною діяльністю (поняття-стимул «педагог»). Також учасникам пропонувалося оцінити (за допомогою визначених шкал оцінок) це поняття за трьома оціночними факторами, такими як оцінка, сила та активність. Результати, отримані на цьому етапі дослідження, висвітлені в попередніх наших статтях (Іванюк та ін., 2020).

На другому етапі дослідження цим же респондентам був запропонований опитувальник для визначення типу їх особистості, в основі якого лежить теорія професійного вибору американського професора Дж. Голланда. Ми погоджуємося з його думкою про те, що успіх у професійній діяльності людини прямо залежить від відповідності типу

професійного середовища і типу особистості, а поведінка людини зумовлюється не тільки її особистісними якостями, але й оточенням. Тому люди прагнуть знайти таке професійне середовище, яке найбільше підходить наявному типу їхньої особистості. Опитувальник професійних переваг Дж. Голланда, за задумом автора, дозволяє співвіднести схильності і здібності з різними професіями для вибору найбільш доцільної. Ця методика дає змогу визначити, до якого з шести психологічних типів особистості, визначених Дж. Голландом, належав студент: реалістичного, інтелектуального, соціального, конвенціонального, підприємницького чи артистичного. Зазначимо, що кожен з цих типів особистості характеризується певними особливостями темпераменту, характеру, а також кожному з них відповідають професії, у яких людина може досягти найбільшого успіху.

На третьому етапі дослідження був проведений якісний та кількісний аналіз емпіричних даних, за результатами якого визначено характерні особливості суб'єктивних семантичних полів понять, пов'язаних із педагогічною діяльністю, у студентів з різним типом професійної спрямованості.

Проаналізуємо асоціативний ряд поняття «педагог». Асоціативне поле поняття-стимулу «педагог» у мовній свідомості студентів репрезентовано 598 реакціями. Відповідно до правил проведення вільного асоціативного експерименту, ми взяли до розгляду лише першу відповідь і отримали 192 відповіді, включаючи 186 слів і 6 словосполучень. Виявлено 12 учасників, які не надали свої асоціації. Кількість реакцій, наданих на поняття-стимул «педагог», не збігається з кількістю респондентів, але причини відмови цих респондентів від надання відповідей нами не з'ясувались.

Таким чином, було отримано таке асоціативне поле: «Добрий – 24, розумний – 22, діти – 20, креативний – 18, навчання – 16, веселий – 12, відповідальний – 8, активний, вихований, освічений, справедливий – 4, багато писанини, ввічливий, вихователь, досвідчений, друг, друга мама, енергійний, з характером, завжди допоможе, зацікавлюючий, квітка, кмітливий, комунікабельний, красивий, любов, людина, мудрий, навчає, наставник, окуляри, організований, освіта, особистість, підготовка уроків, підтримка, поважна людина, помічник, працьовитий, продуктивний, просвітник, пунктуальний, робота, розвинений, розвиток, розуміння, розуміючий, світлий, світло, сильний, сонце, стильний, стриманий, сучасний, талант, творець, творчий, терплячий, уважний, усмішка, хороший, цікавий, щирий, яскравий, відмови – 12». Ми бачимо, що найбільш частотні реакції на іменник «педагог» – це його атрибутивні характеристики, пов'язані з ментальними та моральними ознаками вчителя – реакції *добрий*,

креативний, веселий, активний, вихований, освічений, справедливий та розумний. Також у мовній свідомості наших респондентів педагог пов'язаний зі своєю предметною сферою – *навчанням, дітьми, освітою* та інше.

Асоціаціям, що виявлені в асоціативному полі, були присвоєні ранги відповідно до його ієрархічно організованої структури. У центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» увійшли реакції «добрий» з частотою 11,8 % та «розумний» з частотою 10,8 %. Близня периферія асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» включила реакції з частотою не більше 10 %: діти (9,8 %), креативний (8,8 %), навчання (7,8 %), веселий (5,9 %). Дальня периферія асоціативного поля запропонованого стимулу утворена реакціями з частотою менше 4 %: відповідальний (3,9 %), виховання (2 %), освічений (2 %), справедливий (2 %), активний (2 %). Результати експерименту дали змогу виявити і крайню периферію асоціативного поля поняття-стимулу «педагог», що утворена реакціями з частотою менше 2 %, а саме: людина, робота, просвітник, працьовитий, завжди допоможе, вимагає, навчає, розвиток, любов, друга мама, світлий, сучасний, поважна людина, стильний, наставник, комунікабельний, багато писанини, окуляри, творець, терплячий, розуміння, сильний, стриманий, помічник, кмітливий, освіта, підготовка уроків, ввічливий, пунктуальний, щирий, хороший, розуміючий, світло, особистість, квітка, сонце, допомога, цікавий, мудрий, талант, вихователь, з характером, продуктивний, усмішка, яскравий, зацікавлений, організований, енергійний, друг, розвинений, творчий, уважний, вимогливий, досвідчений, підтримка, красивий. Виявлено 5,9 % студентів, які не змогли підібрати жодної асоціації до запропонованого поняття-стимулу (Іванюк та ін., 2020).

Під час аналізу зазначених асоціативних реакцій студентів основна увага була спрямована на те, щоб визначити, який саме психосемантичний зміст вкладають студенти у поняття «педагог» і яке смислове забарвлення (позитивне чи негативне) має оцінка цього поняття. Вільний асоціативний експеримент дозволив визначити найбільш сильні елементи мовної свідомості студентів педагогічних спеціальностей у зв'язку з поняттям «педагог». За результатами аналізу отриманого розподілу асоціацій, у центр асоціативного поля поняття-стимулу «педагог» увійшли реакції «добрий» та «розумний». Саме такі асоціативні реакції ілюструють і той факт, що поняття «педагог» у свідомості майбутніх педагогів має позитивне смислове забарвлення, що може вказувати на позитивне ставлення до обраної професії загалом. Однак, 5,9 % студентів-першокурсників не змогли надати до зазначеного поняття жодної асоціації, а також виявлено й тих, які вкладають у

поняття «педагог» характеристики, що вказують на їхнє негативне ставлення до труднощів у педагогічній роботі (багато писанини).

Для здійснення більш глибокого аналізу семантичного наповнення студентами педагогічних спеціальностей поняття «педагог» був використаний метод семантичного диференціала Ч. Осгуда, процедура проведення якого описана у наших попередніх дослідженнях (Іванюк та ін., 2020). Результати дали змогу встановити наступне: поняття «педагог» оцінено найвищою кількістю балів студентами-першокурсниками за величинами «активність» (загальна сума балів +2,65) та «оцінка» (загальна сума балів +2,6). Дещо нижчі, але також позитивні бали були поставлені студентами при оцінюванні поняття «педагог» за величиною «сила» (загальна сума балів була отримана +2,13). Таким чином, ці результати свідчать про позитивне ставлення респондентів до педагогів і сприйняття їх, насамперед, як активних людей.

Результати проведення діагностування студентів за тестом Дж. Голланда дали змогу виявити тип професійної спрямованості студентів. Так, із загальної чисельності опитаних першокурсників найбільше виявилось таких, що мають соціальний тип професійної спрямованості (96 студентів, тобто близько 47 %). Такі результати не є для нас несподіваними, оскільки це студенти педагогічних спеціальностей і такий тип їх професійної спрямованості є цілком очікуваним. Також студенти продемонстрували артистичний тип професійної спрямованості (33 % від всіх опитаних). На третьому місці за кількістю відсотків виявилися студенти з підприємницьким типом професійної спрямованості (майже 9 %). Студентів інтелектуального, реалістичного та конвенціонального типів професійної спрямованості виявилось відповідно 7 %, 2 % та 2 %.

Отже, отримані результати дозволяють зробити висновок про таке: для опитаних першокурсників педагогічних спеціальностей здебільшого характерні три типи професійної спрямованості – соціальний, артистичний та підприємницький. Загалом, ми отримали достатньо позитивний результат, оскільки люди саме цих відповідають професії вчителя та можуть досягти значних успіхів у сфері освіти.

Однак, у межах цього дослідження нас найбільше цікавили дані, що вказують на наявність або відсутність відмінностей у характеристиках суб'єктивних семантичних полів поняття «педагог» студентів-першокурсників із різним типом професійної спрямованості. З цією метою був проведений третій етап дослідження, протягом якого був здійснений порівняльний кількісний аналіз отриманих у ході перших двох етапів дослідження даних.

Спочатку проаналізуємо підгрупу учасників із соціальним типом професійної спрямованості, яка виявилася найчисельнішою (47 %). Більшість із них позитивно оцінили поняття «педагог» (поставили від 1 до 3 балів) за шкалою «оцінка» (83,3 %) та «сила» (87,5 %). Тобто у студентів із соціальним типом професійної спрямованості педагог асоціюється переважно з позитивом та силою. У той самий час, ці студенти схильні дещо менше бачити педагога як активну людину (тільки 62,5 % з них поставили позитивні оцінки за шкалою «активність»). Аналіз відповідей студентів свідчить про те, що саме студенти цієї підгрупи іноді ставили нейтральну та мінусову оцінку поняттю «педагог» за шкалою активності (наприклад, 0, -1 або -2). Зауважимо, що під час надання вільних асоціацій саме у відповідях цих студентів переважав опис не активності педагога, а ті характеристики, які стосуються його моральних якостей та сильних сторін особистості – добрий, розумний, відповідальний, сильний, стриманий, працьовитий.

Далі проведемо кількісний аналіз оцінок поняття «педагог» студентами артистичного типу професійної спрямованості, всього таких студентів виявилось 33 % від усіх опитаних. Результати експерименту засвідчили, що учасники цієї підгрупи схильні оцінювати педагога як активну людину (97 %). Тобто, виявляється, що люди з артистичним типом професійної спрямованості провідною характерною рисою педагога вважають його активність. Цей висновок доводять ті вільні асоціації, що їх надавали студенти до поняття «педагог»: креативний, веселий, активний, просвітник, завжди допоможе, розвиток, комунікабельний тощо. Натомість відсоток респондентів, що дали позитивні характеристики поняттю «педагог» за двома іншими шкалами (оцінка та сила) дещо нижчий – 73,5 % та 79,4 % відповідно.

Учасники експерименту з підприємницьким типом професійної спрямованості (їх виявилось 9 %) під час оцінюванні поняття «педагог» проявили майже такі самі реакції, як і студенти з артистичним типом професійної спрямованості. Так, більшість із них (77,7 %) оцінюють педагога як активну особистість, а друге та третє місця вони відводять відповідно характеристикам – хороший (55,5 %) та сильний (33,3 %). Вільні асоціації до поняття «педагог» учасники цієї підгрупи підбирали такі: активний, сучасний, наставник, кмітливий тощо. Зазначимо, що в цій підгрупі студентів ми виявили відповідь, що має неоднозначну оцінку поняття «педагог» – багато писанини. На відміну від цієї підгрупи, у студентів із соціальним та артистичним типом професійної спрямованості таких відповідей не було зовсім, а всі їхні відповіді виражали позитивне ставлення до професії педагога.

Щодо студентів трьох інших типів професійної спрямованості – інтелектуального, реалістичного та конвенціонального, у нашому експерименті доцільно було об'єднати їх в одну підгрупу, що становила 11 % від загальної кількості учасників. У експерименті з підбором вільних асоціацій до поняття «педагог» 45,5 % учасників цієї підгрупи підібрали достатньо позитивні асоціації: навчає, вимагає, друга мама, творець, освіта, а 36,4 % учасників наведеної вище підгрупи не підібрали жодної асоціації. Варто зауважити, що 18,2 % респондентів цієї групи дали поняттю «педагог» предметні асоціації – підготовка уроків та окуляри. Зазначимо, що учасники експерименту цієї підгрупи задля оцінювання поняття «педагог» проявили майже такі ж реакції, як і студенти з артистичним та підприємницьким типами професійної спрямованості. Так, більшість із них педагога оцінюють, насамперед, як активного (81,8 %), а за тим як хорошого (63,6 %) та сильного (63,6 %).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження уможливило виявити, що психологічні особливості семантичних полів понять, пов'язаних із педагогічною діяльністю, різняться в студентів педагогічних спеціальностей із різним типом професійної спрямованості. Установлено, що саме першокурсники тих типів професійної спрямованості, які увиразнюють сутнісні особливості професії педагога, а саме: соціального, артистичного та підприємницького у вільному асоціативному експерименті давали позитивно забарвлені асоціації на «стимул» педагог. На відміну від цієї групи, студенти інших типів професійної спрямованості демонстрували реакції, що свідчать про нейтральне, а подекуди й негативне ставлення до обраної педагогічної професії. Деякі особливості були виявлені нами за результатами аналізу оцінок поняття-стимулу «педагог» за методикою семантичного диференціалу Ч. Осгуда. Так, учасники з соціальним, артистичним та підприємницьким типами професійної спрямованості порівняно зі студентами інтелектуального, реалістичного та конвенціонального типів, більш схильні оцінювати педагога як активного та сильного. Отримані результати дослідження доводять перспективність використання методів вільних асоціацій та семантичного диференціалу зі словом-стимулом «педагог» у процесі вибору професії людиною. За реакціями студентів на ці стимули можна опосередковано діагностувати професійну спрямованість студента та його позитивне (негативне, нейтральне) ставлення до професії педагога.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в дослідженні порушеної проблеми на більш широкій вибірці респондентів; вивчення

специфіки гендерних відмінностей у реагуваннях реципієнтів щодо дослідження різниці в реакціях на відповідні слова-стимули студентів різних педагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Безбородих, С. М. (2017). Професійна придатність як передумова фахової підготовки майбутніх педагогів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 7 (2), 5-11 (Bezborodykh, S. M. (2017). Professional suitability as a prerequisite for the professional training of future teachers. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 7 (2), 5-11).
- Безкоровайна, Г. Т. (2012). Семантические поля как способ систематизации лексических единиц: попытка обобщения основных положений теории поля. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Філологічні науки*, 1, 172-180 (Bezkorovaina, H. T. (2012). Semantic fields as a way to systematize lexical units: an attempt to generalize the basic principles of field theory. *Bulletin of Alfred Nobel University of Dnepropetrovsk. Philological sciences*, 1, 172-180).
- Василенко, О. В., Ковальчук, Н. В., & Кухарук, Т. М. (2005) Семантичне поле: проблема визначення та розрізнення понять. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія Філологічні науки*, 6, 138-142 (Vasylenko, O. V., Kovalchuk, N. V., & Kukharuk, T. M. (2005). The semantic field: the problem of defining and distinguishing concepts. *Scientific Bulletin of Volyn State University named after Lesya Ukrainka. Philological Sciences Series*, 6, 138-142).
- Глухов, В. П. (2005). *Основы психолінгвистики: учеб. пособие для студентов педвузов*. М.: АСТ: Астрель (Hlukhov, V. P. (2005). *Fundamentals of Psycholinguistics: textbook for students of pedagogical specialties*. М.: АСТ: Astrel).
- Горошко, Е. И. (2001) (Ред.). *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. Ин-т языкознания РАН. Харьков; Москва: РА-Каравелла (Horoshko, E. I. (2001) (Ed.). *Integrative Model of a Free Associative Experiment*. Institute of Linguistics RAS. Kharkov; Moscow: RA-Karavella).
- Горошко, Е. И. (2005). Проблема проведения свободного ассоциативного эксперимента. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, 3, 53-61 (Horoshko, E. I. (2005). The problem of conducting a free associative experiment. *Bulletin of the Volgograd State Pedagogical University*, 3, 53-61).
- Іванюк, Г., Горошко, О., & Мельник, І. (2020). Психосемантичний зміст поняття «педагог» у мовній свідомості студентів педагогічних спеціальностей. *Психолінгвістика*, 28 (1), 59-82. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-1-59-82> (Ivanyuk, H., Horoshko, O., & Melnyk, I. (2020). Psychosemantic meaning of the concept of «teacher» in the language consciousness of students of pedagogical specialties. *Psycholinguistics*, 28 (1), 59-82. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-1-59-82>).
- Кучер, І. А. (2014). Історико-методологічні періоди у вивченні семантичних полів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 17 (1), 91-98 (Kucher, I. A. (2014). Historical and methodological periods in the study of semantic fields. *Bulletin of the KNLU. Philology series*, 17 (1), 91-98).
- Недашківська, Т. Є. (2011). Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*, 7, 126-133. Режим доступу: <https://psycholingjournal.com/index.php/journal/issue/view/20/7-2011-pdf> (Nedashkivska, T. Ye. (2011). Semantic construction of associative field (on the material of associative experiment). *Psycholinguistics*, 7, 126-133. Retrieved from: <https://psycholingjournal.com/index.php/journal/issue/view/20/7-2011-pdf>).

- Рогов, Е. И. (2003). *Выбор профессии: Становление профессионала*. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС (Rohov, E. I. (2003). *Career Choice: Becoming a Professional*. M.: VLADOS-PRESS).
- Уфимцева, Н. В. (Ред.) (2000). *Языковое сознание и образ мира*. Москва: Институт языкознания РАН (Ufimtseva, N. V. (Ed.). (2000). *Linguistic Consciousness and the Image of the World*. Moscow: Institute of Linguistics RAS).
- Шаравара, Т., Коцур, А., Сизоненко, Н., & Тагільцева, Я. (2018). Психолінгвістичний аналіз структури асоціативного поля стимулу компетентність. *Психолінгвістика*, 24 (2), 340-358. Режим доступу: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-340-358> (Sharavara, T., Kotsur, A., Syzonenko, N., & Tahiltseva, Ya. (2018). Psycholinguistic analysis of the structure of the associative stimulus competence field. *Psycholinguistics*, 24 (2), 340-358. Retrieved from: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-340-358>).
- Vivas, L., Manoiloff, L., García, A.M. et al. (2019). Core Semantic Links or Lexical Associations: Assessing the Nature of Responses in Word Association Tasks. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 243-256. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10936-018-9601-8>.
- Liu, S., Onwuegbuzie, A.J. (2014). Teachers' motivation for entering the teaching profession and their job satisfaction: a cross-cultural comparison of China and other countries. *Learning Environments Research*, 17, 75-94. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10984-013-9155-5>.
- Ludueña, G.A., Behzad, M.D., & Gros, C. (2014). Exploration in free word association networks: models and experiment. *Cognitive Processing*, 15 (2), 195-200. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10339-013-0590-0>.
- Rots, I., Aelterman, A. (2009). Teacher education graduates' entrance into the teaching profession: Development and test of a model. *European Journal of Psychology of Education*, 24, 453. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/BF03178761>.
- Struyven, K., Jacobs, K. & Dochy, F. (2013). Why do they want to teach? The multiple reasons of different groups of students for undertaking teacher education. *European Journal of Psychology of Education*, 28, 1007-1022. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0151-4>.
- Stoklasa, J., Talasek, T., & Stoklasova, J. (2018). Semantic differential for the twenty-first century: scale relevance and uncertainty entering the semantic space. *Quality & Quantity*, 35, 1-14. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0762-1>.

РЕЗЮМЕ

Иванюк Анна, Мельник Инна, Антипин Евгений. Психологические особенности субъективных семантических полей будущих педагогов с разным типом профессиональной направленности.

В статье представлены результаты исследования психологических особенностей субъективных семантических полей понятий у студентов педагогических специальностей с разным типом профессиональной направленности (социальным, артистичным, предпринимательским, интеллектуальным, реалистичным, конвенциональным) как научной проблемы. Для достижения цели исследования, избран адекватный инструментарий: метод семантического дифференциала Ч. Осгуда, опросник по определению типа личности Дж. Холланда. Установлено, что предложенные методики позволили выявить положительно окрашенные ассоциации на стимул, которые сочетаются с педагогической деятельностью и реакции, свидетельствующие о нейтральном, а порой и негативном отношении к профессии педагога.

Ключевые слова: семантическое поле, свободные ассоциации, ассоциативный эксперимент, стимул, реакция, семантический дифференциал, языковое сознание, профессиональная направленность.

SUMMARY

Ivaniuk Anna, Melnyk Inna, Antypin Yevhen. Psychological features of subjective semantic fields of future teachers with different types of professional orientation.

The article presents the results of research of psychological features of subjective semantic fields of concepts in students with different types of pedagogical orientation, which is of scientific and practical interest. Theoretical analysis of scientific works is carried out, in which various issues of motivation for the choice and entry of a teacher into professional activity are covered. To achieve the goal of the study, adequate tools were selected: the method of semantic differential Ch. Osgood, a questionnaire to determine the type of personality of J. Holland. The subjective semantic fields of the concept-stimulus "teacher" in the first-year students of pedagogical specialties by certain types of their professional orientation are characterized. It is revealed that the psychological features of the semantic fields of concepts related to pedagogical activity differ in students of pedagogical specialties with different types of professional orientation. It is established that freshmen of social, artistic and entrepreneurial types show positively colored associations with the stimulus connected with pedagogical activity. In contrast to this group, students of other types of professional orientation show reactions that indicate a neutral, and sometimes negative attitude towards the chosen profession. It is determined that participants with social, artistic and entrepreneurial types of professional orientation in comparison with students of intellectual, realistic and conventional types are more inclined to evaluate the teacher as active and strong. The obtained results of the research prove the prospects of using the methods of free associations and semantic differential with the word-stimulus "teacher" in the process of choosing a profession by a person. According to the reactions of students to these stimuli, it is possible to indirectly diagnose the professional orientation of the student and his positive (negative, neutral) attitude to the teaching profession. This can serve as a basis for updating the content of training future teachers. Prospects for further research are identified, which are to study the problem on a wider sample of respondents and to study the specifics of gender differences in the responses of recipients to study the difference in reactions to appropriate concept-stimulus of students of different pedagogical specialties.

Key words: semantic field, free associations, associative experiment, stimulus, reaction, semantic differential, linguistic consciousness, professional orientation.

UDC 378.147.88:371.314.6:373.5:378.4(076)

Nataliia Kovalenko

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORCID ID 0000-0003-2854-2461

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/268-278

THEORETICAL SUBSTANTIATION OF THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF FORMING FUTURE TEACHERS' EARLY PROFESSIONAL IDENTITY BY MEANS OF PROJECT-TRAINING TECHNOLOGIES

The article substantiates the structural-functional model of forming future teachers' early professional identity by means of project-training technologies, including conceptual-target, content-technological, result-prognostic units, is based on the specified psychological-pedagogical conditions, is implemented through the characterized educational-scientific